

НОВОРІЧНІ СВЯТА В ПОВСЯКДЕННИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ ЖИТЕЛІВ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОГО ПІВДНЯ УКРАЇНИ

NEW YEAR'S HOLIDAYS IN EVERYDAY SOCIAL PRACTICES OF RESIDENTS OF THE TEMPORARILY OCCUPIED SOUTH OF UKRAINE

Статтю присвячено актуальним питанням відзначення новорічних свят на тимчасово окупованих територіях Півдня України. Автор ставить за мету дослідити святкові практики населення за умов примусово-силової трансформації всього комплексу соціальних відносин. Методом дослідження обрано аналіз візуальних даних (фото та відео), що містяться у відкритому доступі, у телеграм-каналах, які підконтрольні російським окупантам.

За результатами дослідження показано, що після приходу російських військ на Півдні України відбувається стрімка переоцінка одного з найулюбленіших свят українців – Нового року. Новорічні свята на тимчасово окупованих територіях стали одним із вододілів між українцями та самозваною владою. Окрім цього, ворог використовує веселощі для створення ілюзії нормального життя, а також для виховання молодого покоління в етатистсько-патерналістському дусі. Установлено, що багато уваги ворог приділяє ідеологічному супроводженню та мілітаризації новорічних свят. Водночас рашисти використовують тривалі святкування, щоб підкреслити контраст між Україною, яка воює, та росією, де «все благополучно».

Автор показує, що паралельно з офіційним святковим простором в окупації зберігаються українські традиції відзначення Нового року, що перетворюються на один з інструментів національного спротиву.

У статті зроблено висновки, що після окупації Новий рік одержавлюється та використовується ворогом з метою формування в молодих українців патрон-клієнтського бачення світу. Діти легко стають об'єктом маніпулятивного впливу через парамілітарні «дитячі» та «молодіжні» організації. Замість простору креативності їй відволікання від буденності новорічне свято набуває відверто дисфункційного характеру та перетворюється на додатковий важіль державного впливу на молоде покоління. Новий рік, як і будь-які святкові, неповсякденні ритуали, на тимчасово окупованих територіях стає одним з інструментів знищення соціальної та культурної ідентичності українців.

Ключові слова: окупація, штучна повсякденність, свято, соціальний ритуал, мілітаризація дитинства.

The article is devoted to the current issues of celebrating New Year's holidays in the temporarily occupied territories of Southern Ukraine. The author sets the goal of investigating the festive practices of the population under the conditions of forced transformation of the entire complex of social relations. The research method chosen was the analysis of visual data (photos and videos) contained in the open access, in Telegram channels controlled by the Russian occupiers.

The results of the study show that after the arrival of Russian troops in Southern Ukraine, there is a rapid reevaluation of one of the most beloved holidays of Ukrainians – New Year. New Year's holidays in the temporarily occupied territories have become one of the watersheds between Ukrainians and the self-proclaimed authorities. In addition, the enemy uses fun to create the illusion of normal life, as well as to educate the younger generation in a statist-paternalistic spirit. It has been established that the enemy pays a lot of attention to the ideological accompaniment and militarization of New Year's holidays. At the same time, the racists use long celebrations to emphasize the contrast between warring Ukraine and Russia, where "everything is fine".

The author shows that in parallel with the official festive space, Ukrainian traditions of celebrating the New Year are preserved in the occupation, which are transformed into one of the instruments of national resistance.

The article concludes that after the occupation, the New Year is nationalized and used by the enemy to form a patron-client vision of the world in young Ukrainians. Children easily become objects of manipulative influence through paramilitary "children's" and "youth" organizations. Instead of a space for creativity and distraction from everyday life, the New Year holiday acquires a frankly dysfunctional character and turns into an additional lever of state influence on the younger generation. New Year, like any festive, unusual rituals, in the temporarily occupied territories becomes one of the tools for the destruction of the social and cultural identity of Ukrainians.

Key words: occupation, artificial everyday life, holiday, social ritual, militarization of childhood.

УДК 316.277+303.643.2+316.42.36
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.81.1.3>
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Зубченко О.С.

к.соц.н., доцент,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольський державний університет
ORCID ID: 0000-0001-6748-3981

Вступ. Уже четвертий рік триває російська окупація південних районів Запорізької області та Лівобережжя Херсонщини. На відміну від східних регіонів, де агресори просувалися повільно та із запеклими боями, на українському Півдні ворог наступав досить швидко і вже за кілька тижнів взяв під контроль 40 тис. квадратних кілометрів території, де проживало понад 1,2 млн людей.

У політичній науці наголошується, що воєнна окупація – це насамперед тимчасовий контроль держави-окупанта над певною територією з обме-

женими повноваженнями, до моменту завершення бойових дій та підписання мирного договору, що має остаточно врегулювати територіальні та правові питання [23, р. 45–46]. Натомість російські агресори з перших днів захоплення наших земель поводять себе як повноправні хазяї, не тільки порушуючи численні положення міжнародних документів, а й здійснюючи системну, цілеспрямовану роботу зі знищення українського суспільства, демонтажу наявних соціальних цінностей та руйнування соціальних норм. Результатом цього

стає незаконна анексія Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей за результатами сфальсифікованих референдумів у вересні 2022 року.

Важливий елемент соціальної системи – свята, які є одним з індикаторів згуртованості спільноти, інструментом вимірювання часу та способом артикуляції культурних цінностей. Протягом тривалого часу Новий рік посідав особливе місце серед святкових дат українців. По суті, він залишався радянським проєктом, що пережив буремні ідеологічні потрясіння кінця 1980-х – початку 1990-х років. Проте через зміну соціокультурних пріоритетів після перемоги Революції гідності та початку російської агресії у 2013–2024 рр. кількість наших співвітчизників, що вважають Новий рік найважливішим святом, зменшилася з 81% до 47% [19]. Нині 1 січня посідає лише п'яте місце серед «червоних днів» календаря, поступається за своєю популярністю Різдву, Великодню, Дню незалежності та Дню захисників і захисниць України, та в умовах війни перетворюється на тихе сімейне свято, привід підняти келих та загадати бажання повернутися додому після звільнення.

Зовсім інший вигляд має все по той бік лінії фронту. Із перших днів окупації московські заїди та місцеві колаборанти дуже багато уваги приділяли популяризації так званих нових свят – Дня росії, Дня російського прапора, Дня народної єдності (єрзац-замінник Дня жовтневої революції) і як апофеозу пропагандистських зусиль – Дня перемоги. Але радість за планом та емоції за рознарядкою не є щирими. «Свято – первинна й незнищенна категорія людської культури. Воно може виродитися, але не зможе зникнути взагалі», – писав М. Бахтін [2]. Новий рік на противагу Різдву був вдалим радянським винаходом тому, що яскраво виділявся з рутинних соціальних практик повсякденності й приносив почуття дива, чарівності та незвичності. «Свято може виникнути лише з фундаменту життя, звичайну форму якому надає саме робочий день, це своєрідна ілюзія, втеча від буденності», – наголошує Й. Пайпер [27, р. 38]. Саме тому ворог намагається активно використовувати народні свята, зокрема й Новий рік, у власних пропагандистських цілях, для укріплення окупаційної влади, формування ненависті до України та особливо – для ідеологічної обробки молодого покоління.

Так, актуальність дослідження зумовлена як теоретичними (вивчення місця й ролі свят у формуванні ілюзії нормального життя на окупованих територіях), так і практичними (свято як поєднання альтернативних соціальних практик колаборації та народного спротиву) чинниками. Метою статті визначено дослідження місця та ролі новорічних свят у повсякденних соціальних практиках наших співвітчизників на тимчасово загарбаному росіянами Півдні України – як у провладному, так й у протестному дискурсах.

Матеріали і методи. Важливу роль у формуванні методологічних засад нашого дослідження відіграла концепція «життєвого світу» А. Щюца, у якій свято розглядається як спосіб вираження та зміцнення культурних цінностей певної соціальної спільноти і водночас – як спосіб розуміння навколишнього світу [27]. Останнє особливо важливе для нас, адже агресор активно використовує святкові дні для згуртування своїх нечисленних прихильників, їх інфільтрації до «культурного» та «громадського» життя (раніше більшість цих людей не цікавилися нічим, окрім власної родини, заробітків і побутових справ). Також дослідник наголошував, що свята є відображенням соціальної структури суспільства, слугують для зміцнення соціальної ієрархії та акцентування відмінностей. Варто згадати, що окупанти постійно залучають лояльних до них місцевих жителів до участі в різних масових заходах – автопробігах, мітингах, покладаннях квітів, виставках та концертах з будь-якої нагоди. Окреме місце в цьому переліку посідають театралізовані постановки під назвою «вибори» та «референдуми». Участь у роботі т. зв. виборчих комісій у 2022 р. була для колаборантів обов'язковою програмою-мінімум як для збереження вже набутих соціально-статусних позицій, так і для подальшого просування кар'єрними щаблями.

Також значний інтерес у контексті нашого дослідження становлять ідеї М. Мосса (свято як високоорганізований ритуал соціального обміну подарунками) [25], П. Бурд'є (святкування як форма реалізації символічного капіталу) [3], Н. Лумана (комунікативне наповнення свят) [10] та К. Гірц (свято як спосіб самоідентифікації) [23]. Не можна обійти увагою і відповідні роботи українських дослідників – А. Гриньківа [6], К. Гайдукевич [5], Т. Гаєвської [4], М. Козловської [9] та розвідки запорізьких соціологів щодо механізмів і змісту неформальної комунікації між ВПО та жителями тимчасово окупованих територій [22].

Ураховуючи неможливість застосування класичних кількісних методик на тимчасово окупованих територіях, для збору первинної інформації нами обрано метод аналізу візуальних даних, що містяться у відкритому доступі та стосуються різних аспектів відзначення новорічних свят. Емпіричною базою стали підконтрольні російським окупантам телеграм-канали: «Запорожский вестник» (@zpvestnik), «Типичная Акимовка» (https://t.me/akimovka_online), «Приазовское сегодня» (<https://t.me/priazto>), «Новое Веселое» (<https://t.me/newVeseloie>), «Токмак пресс-центр» (https://t.me/tokmak_today), «Черниговский вестник» (<https://t.me/chernigovkavesti>), «Бердянск. Актуально» (https://t.me/o_brd), «Розовка-инфо» (https://t.me/rozovka_info), «Администрация Пологовского муниципального округа» (https://t.me/pologi_adm), «Новости Энергодара» (<https://t.me/novostienergodara>), «Днепрорудное сегодня» (<https://t.me/dneprorudnoetoday>). Всього відібрано та опрацьовано 68 тематичних фото та 11 відеоматеріалів.

Результати. Дослідження показало, що новорічні свята на тимчасово окупованих територіях стали одним із вододілів між українцями та самозваною владою. Для наших співгромадян за залізною завісою святкові веселощі закінчилися 24.02.2022 року, натомість широкої популярності набув рух «Жовта стрічка». У своїх телеграм-каналах активісти демонструють українську символіку на тлі знакових локацій та в'їзних вказівників наших захоплених міст.

Ще одним протестним трендом є відзначення Нового року за українським часом. Люди готують святковий стіл під увімкнутий телевизор, де транслюються, на жаль, уже тільки російські телеканали. Але під цей «білий шум» наші земляки намагаються налагодити відеозв'язок з близькими на вільній Україні. Жителька Херсонщини Олена відзначає, що тих, хто вимушений зустрічати 1 січня в окупації, «дуже дратують салюти, які постійно запускає русня». Попри все, у закриті групи в соцмережах наші викладають ялинки, прикрашені українською символікою. І бажають Перемоги [21].

Якщо для українців Новий рік за нашими традиціями виконує роль збереження національних традицій на рівні мікросоціуму, то для окупантів це свято є дуже мультифункціональним. По-перше, ворог намагається створити ілюзію нормального, спокійного, тилого життя на загарбаному Півдні, яке нібито псують «київські нацисти». Для цього на центральних площах установлюють вкрадені українські ялинки та показово, на камери пропагандистських телеканалів, дітям роздаються подарунки. Проте особливого результату їм досягти не вдається, адже місцеві бояться росіян і вже після обіду вулиці в окупованих містах та селах порожніють. «Великих свят, як би вони не старалися, не буде. Тому що батьки дітей своїх не відпускають. Не так багато людей сьогодні готові повірити в те, що будуть якісь новорічні подарунки. Хіба що хто зовсім вже з глузду з'їхав», – відзначає Новокаховський міський голова В. Коваленко [13].

По-друге, дуже важливим дискурсом новорічних свят для ворога є формування етатистської психології молодого покоління за класичним фашистським принципом «все в межах держави, нічого поза державою, нічого проти держави». Для нас, людей з вільного світу, це може здатися абсурдним, адже що спільного має серйозний та відповідальний керівник міста чи району з казковими персонажами новорічного свята? Проте формування патерналістського погляду на світ відбувається системно, з використанням кількох інструментів. Чільне місце серед них посідає «ялинка бажань» – започаткований у кремлі проєкт, який поступово поширився й на російські регіони. Новорічним чарівником стає високопосадовець, що знімає з ялинки лист від Маші з Ростова або Петі з Усть-Ведмежого та виконує всі бажання дитини – організовує екскурсію в москві, дарує дорогу іграшку або сучасний мобільний гаджет.

Ще одним важливим складником цієї пропаганди є подарунки від регіонів росії, яким доручили допомогу та опіку над «новими територіями». – т. зв. шефів. Очевидно, що в такий спосіб кремль намагається перекласти частину видатків на утримання загарбаних земель із федерального на місцеві бюджети, надати можливість регіональним царькам отримати свій шматок корупційного пирогу. Проте в контексті нашого дослідження важливе інше – українських дітей, які зростали в індустріально-аграрній області, з розвинутою інфраструктурою та високим рівнем життя населення привчають до думки про свою неповноцінність на тлі Чувашії та Марій-Ел, що посідають 54 та 57 місце в рейтингу якості життя серед російських регіонів відповідно [1]. Паралельно із цим через меседжі про «лучший Новый год в москве», «Киров – новогодняя столица россии», «новогодние чудеса в Санкт-Петербурге» просувається тема російської величі та української другосортності.

Окрім цього, росіяни на окупованих територіях намагаються культивувати радянські новорічні практики сорокарічної давнини. У с. Новотроїцькому Запорізької області відбувається конкурс сніжинок, у Дніпрорудному танцюють під мелодії та ритми зарубіжної естради 1980–1990-х років, у Мелітополі влаштовують свято з Дідом Морозом та Снігуронькою для ... пенсіонерів, а в Бердянську – концерт для членів товариства глухих. На цьому тлі дуже вдало назву для святової вистави – «Потерянный Новый год» – придумали в с. Атманай на Якимівщині. Про життя в окупації краще й не скажеш.

Окрему увагу слід приділити ідеологічному супроводженню зимових свят. Задля цього на загарбаних землях Донбасу та Півдня України окупанти проводять уроки «Одна страна – одни традиции». У молодшій «школі» створюють інтерактивну карту «Новый год шагает по стране», учні 5–7 класів згадують російські (!) новорічні традиції у своїх родинях та дивляться фільм «Новогодние приключения Маши и Вити», який вийшов у прокат ще в 1975 році. Наче живого Брежнєва побачили... Водночас у голови старшокласників наполегливо втокмачують думку про єдність новорічних обрядів «народів росії» – від Владивостока до Мелітополя. Усі ці меседжі активно ретранслюються через підконтрольні ворогу медіа, зокрема, у вигляді опитування псевдосоціологів про недостатню кількість ялинкових прикрас за канонами «русского мира».

По-третє, ворог наполегливо робить усе, щоб максимально мілітаризувати Новий рік, як й усі інші «свята». У примусовому порядку школярі за шаблоном пишуть листи подяки, записують відеопривітання для рашистських солдат та разом зі своїми батьками виконують рознарядки зі збору «гуманітарної допомоги». Також влада активно залучає військовослужбовців до «освітнього процесу» – проведення «уроків мужності» зі збиранням-розбиранням автомата та «виховних бесід» про шкоду тероризму й екстремізму (тобто любові

до Батьківщини та прояву своєї громадянської позиції). Щоправда, все це подається в доволі еkleктичній манері, коли разом змішується Петро I, Друга світова війна, Афганістан, т. зв. СВО на додачу до Іллі Муромця та Змія Горинича. Тут слід сказати й про діяльність парамілітарних молодіжних організацій – «Движения первых», «Юнармия», «Юг молодой», які імпортували з росії або створювали на місці за зразком радянської піонерії, а нині дедалі більше стають схожими на гітлерюгенд.

Не можна не згадати ще один важливий аспект відзначення новорічних свят в окупації – моральний. Чи можна танцювати під ялинкою десь у Чернігівці, коли в небі над тобою на пусковий манер розгортаються російські СУ-34, що кидають керовані авіабомби з тонною тротилу, а вже за кілька хвилин десь у Запоріжжі, Гуляйполі, Оріхові обірветься чиєсь життя, палатимуть будинки, а хтось на все життя залишиться інвалідом? Мабуть, цим питанням задається й думаюча частина місцевих жителів. Невипадково ми бачимо чимало фото з новорічних заходів, де заблюрено обличчя підлітків. Навіть незважаючи на можливі репресії з боку окупантів, багато батьків не хочуть світити своїх дітей із нацистською «зеткою». До того ж на всі новорічні забави росіян та їхніх посіпак можна ставити штамп «вкрадено в Україні» – ялинкові конструкції, збудовані та капітально відремонтвані до повномасштабної війни святкові локації, сценарії і навіть назви заходів. Особливого цінізму цьому додає використання ворогом у своїх новорічних шоу дітей із малозабезпечених родин, а також хлопців і дівчат з інвалідністю.

Водночас, як і в будь-якій тоталітарній державі, на тимчасово окупованих територіях Півдня України навколо Нового року через бездумне чиновницьке завзяття виникають численні гротески. Новенький російський герб розміщують на обшарпаній стіні Бердянського палацу культури, у сільській школі навколо двох маленьких ялинок розставляють аж три великі триколори, а гауляйтер с. Вишньовате в Розівській громаді на Запоріжжі урочисто дарує кільком десяткам місцевих дітлахів маленький ящик яблук та кілька кілограмів лимонів. Колоритний вигляд мають і деякі постаті «великих начальників», яких немов би вигнали з добрих казок – раніше засуджений за зґвалтування та педофілію «очільник» Бердянська Сауленко, ледар і хабарник Гагарінов, який довів до ручки й без того розвалене житлово-комунальне господарство російського міста Кірово-Чепецьк, а нині «керує» Веселівським районом, колишня продавчиня ковбаси Романіченко «на чолі» Василівської міськради й топзірка новорічної програми, ватажок місцевих козаків-зрадників із промовистим прізвиськом Пляшка. Проте вершиною абсурду стало хизування колаборантів із Молочанська «в рамках підготовки к новогодним праздникам на столбах освещенія заменено 25 российских флагов».

Загалом, результати нашого дослідження підтвердили думку М. Кастельса про можливість співіснування двох, іноді абсолютно відмінних соціальних просторів, в одному фізичному вимірі [8]. На тимчасово окупованих територіях Півдня України фактично співіснують дві повсякденності: справжня, де викрадають і катують людей, відбирають оселі та силоміць заганяють дітей до рашистських «шкіл», і штучна, яка створюється інформаційно-пропагандистським апаратом ворога і не має нічого спільного з реальністю. Новорічні свята як соціальний та культурний феномен перебувають десь на перетині цих двох просторів, поєднуючи, з одного боку, людське бажання знайти хоча б якусь емоційну віддушину, а з іншого – прагнення окупантів установити тотальний контроль як над усіма формами соціальної активності, так і над внутрішнім світом людей.

Обговорення. Потрібно розуміти, що питання відзначення Нового року в окупації є частиною набагато ширшої проблеми – чи може бути звичним життя в російському концтаборі й коли люди усвідомлюють те, що настав час підлаштовуватися під нові обставини. І визначальним тут є позиція державного утворення, яке в той чи інший період здійснює ефективний контроль над певними територіями. Досліджуючи повсякденність радянських часів, Т. Гаєвська відзначає, що протягом 1917–1991 років саме державні свята посідали значне місце в життєдіяльності суспільства. Залежно від конкретно-історичних та політичних обставин, їх використовували з ідеологічною метою, сприяючи легітимізації влади, вони були одним з інструментів державної агітаційної та пропагандистської політики [4, с. 159]. У путінській росії все повторюється, адже заповітна мрія диктатора – збудувати «СРСР 2.0».

Одним з інструментів цього слугують святкові ритуали, зокрема, офіційні привітання й тотальна мілітаризація. І це зовсім не випадково, адже А. ван Геннеп стверджував, що ритуали відіграють ключову роль у позначенні переходів і змін у житті індивіда, сприяють його інтеграції до соціальної структури суспільства [цит. за: 6].

Уже сьогодні, за три роки панування росіян на Півдні України, ми стаємо свідками того, як колишні учні української школи в червоних краватках крокують в одностроях мілітаристської організації «Юнармія». І це тільки початок, оскільки молоде покоління, навіть у добу інтернету, на жаль, дуже сприятливе до інформаційних маніпуляцій, слабо володіє навичками критичного мислення, а інколи не бачить та не хоче бачити очевидних речей.

У нас немає і не може бути жодних статистичних даних щодо соціальних характеристик батьків, чиї діти ходять до російської «школи», тому що збирати такі відомості в умовах окупації смертельно небезпечно. Проте можна висунути припущення, що відсоток вимушених переселенців із ТОТ серед родин із дітьми шкільного віку був дещо вищим, аніж у середньому по масиву

(45–50% від загальної чисельності довоєнного населення). До того ж, незважаючи на шалений тиск та постійні погрози від окупантів, далеко не всіх хлопчиків і дівчат родини відпустили до пропагандистських божевільень. Водночас для місцевих колаборантів відправити дітей до окупаційної освіти було «справою честі» та поруч з отриманням російського паспорта й участю і псевдоголовуванням – однієї з форм виявлення лояльності. Про приблизне співвідношення звичайних дітей та вихідців із родин зрадників може свідчити фото з одного з новорічних заходів, де в чотирьох школярів обличчя заблюрені, а в трьох – ні. Серед тих, хто із широкою усмішкою радіє Новому року під аквафрешем, – син «депутата окружного совєта» та донька дрібного ділка, який після приходу кремлівських військ дуже розбагатів.

Тут доречною видається й думка Е. Дюркгейма про свята як потужний інструмент формування культурної ідентичності [7]. Розпочати цю історію можна ще з Діда Мороза – лиходійського персонажа давньослов'янської міфології, який з'явився в російській імперії задовго до більшовиків, ще наприкінці XIX ст. на новорічних святкуваннях у великосвітських колах москви і Санкт-Петербурга. І вже в сталінські часи бородатого діда використали як альтернативу Святому Миколаю та різдвяній коляді. О. Палій відзначає, що перші радянські ялинки були не про зайчиків і вовків. Пролетарська ідеологія та плани «світової революції» були втілені в новорічній ялинці, як і в усьому радянському побуті. Символічно, що діти приходили на них у костюмах червоноармійців або ударників праці [14]. Нинішні окупаційні маскаради передбачають обов'язковий виступ «участника СВО», парад Дідів Морозів з росгвардії, урочисте шиккування в спортзалі з промовами та подарунками з барського плеча місцевого «вождя».

Нам варто згадати й міркування Е. Гофмана про роль ритуалів у створенні соціальних ролей, підтримки соціального порядку та зміцнення соціальних норм [24]. Дитинка, яка у п'ять років, натхненно дякувала голові окупантів за пакетик дешевих цукерок, може стати лікарем, учителем або інженером, але в тоталітарному середовищі вона сформується не як громадянин, а як підданий. У найменших святкових дрібницях відтворюється образ і порядки тоталітарної держави, де людина є маленьким гвинтиком, якому іноді дозволяється радіти в дозволених межах.

У цьому контексті не варто залишати поза увагою ще один потужний інструмент знищення української ідентичності – т. зв. екскурсії до регіонів-«шефів». За найбільш обережними оцінками, з початку повномасштабного вторгнення росія викрала близько 20 тис. українських дітей [16]. Робиться це під виглядом оздоровлення та «гуманітарних місій», але насправді маленьким українцям активно промивають мізки й готують до переміщення на нову «батьківщину». Окупувавши наш Південь та перетворивши дитячі оздоровниці

на військові бази, росіяни цинічно відправляють дітей із Бердянського району до холодної та далекої Чувашії.

О. Чабанюк додає, що початок широкого відзначення Нового року в СРСР у 1936–1937 роках був одним зі способів відволікти увагу людей від розкручування маховика репресій [20]. Схожі функції виконуються новорічними вогниками й нині. Адже терор і викрадення людей на окупованому Півдні України не припинявся ні на хвилину, а останнім часом окупаційна влада перейшла ще й до масштабного викрадення житла в наших земляків. Очевидно, що в такий спосіб ворог не тільки хоче вирішити проблему розміщення своїх військових та гастарбайтерів, а й закласти на майбутнє, коли йому доведеться забратися з теренів Запоріжжя та Херсонщини, тривалий конфлікт між тими, хто повертатиметься додому з вільної України, і тими, хто залишався за залізною завісою «руського мира».

На особливу увагу заслуговує організація відпочинку на Новий рік та Різдво. Як відзначає О. Поправко, свято здійснює визначальний вплив на конститування культурного хронотопу та самого часу [16, с. 123]. Згідно із законом, прерогатива оголошувати певний день неробочим належить державі або в окремих випадках – органам місцевого самоврядування. Так, влада офіційно визначає межі буденності та святковості. З 2005 р. в росії були встановлені новорічні канікули з 1 до 5 січня, з якими згодом завдяки перенесенню робочих днів об'єднали й різдвяний відпочинок. В Україні довгі вихідні встановлювали за часів В. Януковича у 2011–2013 роках, проте ця традиція не прижилася. Після російської окупації жителі Півдня також долучилися до сумнівних радощів новорічного «загулу» на тлі терору, безробіття та безнадії. М. Козловська зазначає, що в механізмі чергування святкового й буденного часу закладена потреба і здатність людини відпочивати, звільнятися від норм повсякденного життя, зокрема від напруження, властивого часу, під час якого ми виконуємо професійні функції [9, с. 154]. Проблема полягає в тому, що стан тотальної несвободи нікуди не подінеться разом із відірваним листком календаря. У такій ситуації щиро радіти настанню ще одного року під владою окупантів украй важко. Водночас ворог використовує свої тривалі святкування, щоб підкреслити контраст між Україною, яка воює, де вже три роки всі державні свята є робочими днями, та росією, де начебто «все благополучно».

На свята завжди багато не тільки вільного часу, а й подарунків. М. Мосс стверджував, що дарування є фундаментальним аспектом людської соціальності і що вона відіграє вирішальну роль у створенні та підтримці соціальних зв'язків [25, р. 67]. На думку дослідника, дарування – це не лише економічний обмін, а й акт статусно-символічного споживання. У соціальних мережах ворога активно розмішуються фото з привітаннями оку-

паційними «посадовцями» та «депутатами» дітей із малозабезпечених родин. При цьому автор знімків свідомо підкреслює злиденність місцевих жителів – в об'єктив потрапляють поламані стільці, потріскані стелі й криві паркани. Цинічна мета цього – створити вигідний фон для відверто дешевих подарунків, частина з яких вже побувала в ужитку, та показати «щедрість» головних героїв свята.

Розвиваючи цю думку, К. Гіртц констатує, що свята – це не просто випадковий набір звичаїв і традицій, а канал передання соціальних та культурних цінностей, підтримання усталених соціальних зв'язків [23]. На відміну від більшості радянських свят, які в незалежній Україні одразу або поступово зникли через одіозність (День конституції СРСР, День жовтневої революції, День радянської армії та флоту), або втратили своє ідеологічне забарвлення (Першотравень, 8 Березня), традиції відзначення Нового року майже не змінилися (хіба що хтось став проводити зимову відпустку в Буковелі замість Криму). Дехто з дослідників аргументовано називає Новий рік одним із найбільш вдалих радянських проєктів, який на багато десятиліть пережив червону імперію. Є. Сидорович зауважує: «Додався Дід Мороз замість Святого Миколая, нескінченна кількість “голубих вогників”... незрозуміле “радянське шампанське” та “тазик” олів'є... Ну і як без новорічних фільмів? Де головний герой – алкоголь» [18]. Загалом, науковці відзначають значну роль телебачення в державному святкуванні Нового року в колишньому Радянському Союзі. Нащадки Леніна та Сталіна культивують цей досвід, перемикаючи окупований Південь на російський телесигнал і запроваджуючи штрафи за українські супутникові тарілки.

Так, Новий рік, як і будь-які святкові, неповсякденні ритуали, на тимчасово окупованих територіях стає одним з інструментів трансформації соціальної та культурної ідентичності місцевого населення, зокрема дітей і підлітків, на засадах етатизму, мілітаризації та ненависті до України.

Висновки. По-перше, після встановлення на Півдні України окупаційної влади та розгортання її «культурно-освітніх» інституцій, традиції відзначення новорічних свят, на перший погляд, не зазнали суттєвих змін. Проте більш глибокий аналіз свідчить що це не так. Замість родинного, теплого й затишного свята на зразок західноєвропейського Різдва (як це було в Україні), Новий рік одержавлюється, на місце святкових героїв приходять чиновники-благодійники, перед якими треба стояти навшпиньки, щоб колись отримати подарунок з «ялинки бажань». Росіяни намагаються формувати в молодих українців патерналістські шаблони мислення та патрон-клієнтське бачення світу – «там нагорі вже все вирішено, нам розкажуть, як діяти». І тут, на жаль, час грає проти України.

По-друге, невилітна та несамостійна людина легко стає об'єктом маніпулятивного впливу через

парамілітарні «дитячі» й «молодіжні» організації. Такий рівень мілітаризації Нового року, як нині в росії, не спостерігався навіть у часи пізнього СРСР. І це не випадковість, адже путінському режиму потрібно гарматне м'ясо для подальшого завоювання України. При цьому військова пропаганда має доволі еклектичний характер, поєднуючи іноді цілком антагоністичні постаті та меседжі, але переслідує єдину мету – штучно сформувати позитивний образ російського солдата-терориста і водночас – показати невідворотність військової служби для дітей, чиї родини залишилися жити в окупації.

По-третє, відзначення Нового року в окупації має яскраво виражений дисфункційний характер. Замість простору креативності, відволікання від буденності й тимчасового подолання звичних соціальних регламентацій свято перетворюється на додатковий інструмент державного впливу на дітей – як через фізичне викрадення до росії під приводом екскурсій та обміну досвідом, так і через моральне «перевиховання» в спеціальних таборах, мережа яких постійно розширюється.

По-четверте, усупереч новорічному офіціозу на окупованому Півдні міцно зберігаються українські традиції відзначення зимового свята – синьо-жовті прикраси на ялинці та наша символіка в знакових локаціях своїх міст та містечок, зустріч Нового року за київським часом, звернення Зеленського замість путіна та привітання жителів вільної України. Новий рік по-народному стає одним з інструментів національного спротиву й символом надії на визволення Запорізької та Херсонської областей від рашистських загарбників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 50 цікавих фактів про республіку Марій Ел та марійців. URL: <https://tsikavi-fakty.com.ua/50-tsikavyh-faktiv-pro-respubliku-marij-el-i-pro-marijtsiv>
2. Бажинов І.Д., Бахтін Михайло Михайлович. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41315>
3. Бурд'є П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп. Пер. з англ. А. Рябчук. Київ: Медуза, 2015. 224 с.
4. Гаєвська Т. Радянські державні свята: історико-культурологічний аспект. *Культурологічна думка*. 2013. № 6. С. 153–159.
5. Гайдукевич К.А. Масове свято як соціокультурний феномен. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2016. Вип. 23. С. 106–112.
6. Гриньків А.П. Свято як соціокультурний феномен. *Гілея: науковий вісник*. 2022. Вип. 179. С. 7–11. DOI: [https://doi.org/10.31392/Hileya-PHILOSOPHICAL-2022.12\(179\).01](https://doi.org/10.31392/Hileya-PHILOSOPHICAL-2022.12(179).01)
7. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. Пер. з франц. Г. Філіпчук. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
8. Кастельс М. Становлення суспільства мережних структур. Гуменюк Л.Й. *Соціологія: Хрестоматія*

(від першоджерел до сучасності). У 2-х томах. Т. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 233–238.

9. Козловська М.В. Свята і буденність: соціокультурні аспекти протиставлення. *Питання культурології*. 2022. Вип. 39. С. 151–159. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256915>

10. Костюк Б. Персонаж Діда Мороза використовували під час радянської окупації – історик Палій. Радіо Свобода, 01.01.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28949978.html>

11. Луман Н. Суспільство як всеохоплююча соціальна система. Гуменюк Л.Й. *Соціологія : Хрестоматія (від першоджерел до сучасності)*. У 2-х томах. Т. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 255–260.

12. Маркевич М. Свято в окупації. Як Нова Каховка зустріне Новий рік, – мер міста. Новини LIVE, 29.12.2023. URL: <https://vijna.novyny.live/sviata-v-okupatsiyi-ik-nova-kakhovka-zustrine-novii-rik-mer-mista-141755.html>

13. Матусова О. Як пов'язані Сталін і Ленін зі святкуванням Нового року в Росії. Радіо Свобода, 01.01.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28949938.html>

14. Павлова Є. Окупанти використовують новорічні свята для пропаганди серед українських дітей. Локатор медіа, 24.12.2023. URL: <https://lokatormedia.online/okupanti-vikoristovujut-novorichni-svyata-dlya-propagandi-sered-ukrainskih-ditej>

15. Поправко О. Свято як соціально-культурний феномен: функціональний аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 142. С. 121–125.

16. Свиридюк О. Україна повернула лише 800 із близько 20 тисяч викрадених Росією дітей. Суспільне новини, 25.06.2024. URL: <https://suspilne.media/775933-ukraina-povernula-lise-800-iz-blizko-20-tisac-vikradenih-rosieiu-ditej>

17. Сидорович Є. Вкрадене Різдво, або радянський Новий рік замість українського Святвечора. Вгору, 24.12.2024. URL: <https://vgoru.org/istoriyi/>

ukrayinskogo-sviatvecora

18. Ставлення українців до свят 1 травня (День праці) і 9 травня (День перемоги) з 2010 до 2024 року. Київський міжнародний інститут соціології, 08.05.2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1405&page=1>

19. Тимошенко Д. Новий рік в Україні : радянський проект для боротьби з Різдвом – експерт. Радіо Свобода, 04.01.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/28955079.html>

20. Урбанська Т., Синельник І. Страшні феєрверки, чужий Дід Мороз і одне бажання на всіх: як зустрічають Новий рік в окупації. УНІАН, 31.12.2024. URL: <https://www.unian.ua/society/novorichni-svyata-yak-zustrichayut-noviy-rik-v-okupatsiji-12868650.html>

21. Хрустальов Ф.С., Ашурбеков А.А., Овчарова В.С. Соціальні практики спілкування внутрішньо переміщених осіб з мешканцями тимчасово окупованих територій (за матеріалами соціологічного дослідження в Запорізькій області). *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2024. Вип. 104. С. 121–129. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.104.10>

22. Cuyckens H. *Revisiting the Law of Occupation. Nova et vetera iuris gentium*. Boston : Brill Nijhoff, 2018. 288 p.

23. Geertz C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York : Basic Books, 1973. 15 p.

24. Gofman E. *The presentation of self in everyday life*. Edinburg : University of Edinburgh Social Sciences Research Centre, 1956. 162 p.

25. Mauss M. *The Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. Trans by I. Gunnison. London: COHEN & WEST LTD, 1966. 129 p.

26. Pieper J. *In Tune with the World. A Theory of Festivity*. St. Augustines Press, 1999. 104 p.

27. Schutz A. *Collected Papers I: The Problem of Social Reality*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1962. 424 p.

Дата першого надходження статті до видання: 04.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.04.2026